

О. І. КУПРІН ЛЮБИВ ЖИТОМИР

Восени 1895 року в житомирській губернській газеті «Волинь» почали з'являтися цікаві коротенькі оповідання та нариси невідомого письменника. Вони привернули до себе увагу читачів. Виявилося, що надсилав свої твори до губернської газети молодий київський журналіст Олександр Купрін. Чому саме в Житомир? Та й, взагалі, хто він був, цей молодий талановитий автор? Розповімо по це детальніше.

Олександр Купрін народився 26 серпня (7 вересня) 1870 року в невеличкому містечку Наровчаті Пензенської губернії. Хлопчику виповнився лише один рік, коли помер його батько. З трьох до шести років він змушений був з матір'ю та сестрою мешкати у вдовиному домі в Москві. 1876 року мати віддає його на виховання в Розумовський сирітський пансіон, в якому хлопчик провів майже чотири роки. Влітку 1880 року підлітка зарахували вихованцем 2-ої Московської військової гімназії, яку незабаром перейменували на кадетський корпус.

На довгі роки Купрін стає кадетом. «Спогади про різки в кадетському корпусі залишились у мене на все життя», – з часом пізнається письменник. А попереду було військове училище, по виході з якого влітку 1890 року, отримавши звання підпоручика, Купрін від'їжджає до України у 46-й Дніпровський полк. Після невдалої спроби вступити до Академії генерального штабу в другій половині 1894 року Купрін подає у відставку.

Розпочалося, як він пише, «велике, широке, вільне життя». З жагою накидається Купрін на газетну та літературну роботу.

Одразу виявились ознаки мистецького хисту письменника: він добре описує тільки те, про що знає і що перевірів на власному досвіді. Письменник прагне більше знати про своїх майбутніх героїв. Для цього він постійно змінює професії, місця проживання, занурюється в гущу життя. Замолоду О. Купрін випробував десятки різноманітних професій: був офіцером, газетним репортером, вантажником у порту, актором у цирку і в театрі, лісником і землеміром, керуючим маєтком на Поліссі, піднімався в небо на літаку та на повітряній кулі, був редактором газети і критиком, а нарешті прославився як письменник.

Перші кроки О. Купріна як літератора пов'язані саме з Житомиром. За сприяння житомирця Станіслава Генріховича Ната в губернській газеті «Волинь» з'явилися перші оповідання письменника.

З С. Г. Натом, що був за фахом лісоводом, і обіймав посаду старшого губернського лісничого, О. Купріна єднали товариські та родинні зв'язки (дружина Станіслава Генріховича – Зінаїда Іванівна – була рідною сестрою

Олександра Івановича).

У вересні 1895 року на сторінках «Волині» з'явилось перше оповідання «Мільйонер». Герой оповідання Агей Фомич Малигін – «маленька людина», поштовий службовець, завжди через свою ніяковість та скромність посідав у житті останні місця. Читачеві пропонується добре відома тема, але з незвичним психологічним розкриттям: «...та чому б мені не знайти гаманця на дорозі». Це була остання та відчайдушна спроба героя оповідання знайти вихід зі скрутного становища. Та, як у тій казці, настає чудовий збіг мрій та дійсності. Він стає уявним володарем «товстого гаманця», що розчавив його психіку «маленької людини». О. Купрін іронічно закінчує своє оповідання таким гірким міркуванням: «Та в кінці кінців, хіба ми знаємо? – може, божевільні іноді безмежно щасливіші за нас, здорових людей?»

20 та 21 вересня 1895 року дописувачі «Волині» читали оповідання «Піратка». Високий, худорлявий дідуган, відомий у місті як жебрак із собакою, не витримуючи голоду, продає у трактирі п'яному купцеві свого єдиного товариша – собаку Піратку. Спочатку старий зрадив собаку... А потім собака зраджує його. На декількох сторінках квапливої розповіді прослідковується значний відрізок людського життя. Автор без упередження подає все це як газетний репортер. В наступні роки на сторінках «Волині» з'являються оповідання «Собаке щастя», «Брогет», «Уперед, марш!», «Лісна глушина», «Срібний вовк», «Бонза», «Наталя Давидівна» та інші.

Твори Купріна друкуються не тільки на сторінках «Волині». Працюючи у 1890-х роках у Києві газетним репортером, він пише для трьох київських газет: «Киевское слово», «Жизнь и искусство», «Киевлянин». З'являються фейлетони, репортажні замітки, судові хроніки, театральні рецензії, літературно-критичні статті, з'являються навіть вірші. Письменник надсилає свої твори до провінційних газет у міста Ростов-на-Дону та Одесу. Пізнаючи повною мірою нелегку щоденну працю газетяря («черное газетное дело»), письменник продовжує шліфувати свій улюблений жанр – оповідання. І, як наслідок, у 1897 році вийшла перша книжка О. Купріна «Мініатюри», куди увійшли твори спочатку надруковані в різних газетах. До цієї книги були включені й оповідання житомирського періоду.

Перші критичні відгуки на книгу були суперечливими. Молодого й талановитого автора звинуватили в колекціюванні «дивних випадків» і «чудернацьких сюжетів». За різноманітним тем читачі побачили надмірне захоплення прикладами незвичної поведінки літературних героїв. Рецензенти писали, що читач відмовляється вірити у правдоподібність штучно збудованих сюжетних поворотів, де переважають дивовижні життєві випадки.

Та попри всі зауваги О. Купрін демонструє у своїх оповіданнях впевнені ознаки художньої майстерності. Робота журналіста збагатила письменника цінними спостереженнями за типами людей і відбором явищ дійсності для

зображення. О. Купрін – майстер побудови психологічного портрету і внутрішньої характеристики людей. Для письменника вже визначились теми, які віднині стають постійними: військове середовище; життя художників, акторів, журналістів; розповіді по тварин. З особливою ніжністю письменник створює низку оповідань про дітей.

Велике увагу читачів привернула у 1898 році романтична повість Купріна «Олеся» з підзаголовком «Із споминів про Волинь». Майстерно описані пейзажі Полісся органічно вплітаються в історію кохання сільської дівчини-чарівниці до молодого поміщика.

Як же склалося подальше життя Купріна? Не вперше родина Натів гостинно приймала письменника в Житомирі. У 1909 році, коли він із дружиною Лизаветою Морицівною та донькою Ксенією знову приїхав до міста, то деякий час вони жили у Натів.

За час перебування в Житомирі родина Купріних змінила декілька адрес: будівля полковника у відставці Бодаєва, будинок на перехресті вулиць Пушкінської та Леонівської (нині Чернишевського). Зберігся тільки дім за адресою Хлібна, 15. Лише на цьому будинку можна побачити меморіальну дошку, яка засвідчує перебування О. Купріна в Житомирі.

Затишного життя, на яке розраховував О. Купрін, йому не випало. Він ретельно працював у цей час над другою частиною великого твору – повісті «Яма». Грошей у письменника на життя, як завжди, не вистачало. З листа від 24 квітня 1909 року: «За що мені жити? Я вже все заклав у ломбард».

В серпні 1909 року родина Купріних змушена була виїхати з Житомира до Одеси. Та письменник остаточно не прощається з Поліссям. Він повернеться до нього у своїх оповіданнях і повістях, які будуть написані на поліському матеріалі в еміграції. В Росії розпочалися соціальні конфлікти і потрясіння. Після 1917 року О. І. Купрін живе в еміграції – у Франції. Туга за рідними краями не дає спокою письменникові. Живе і пише він лише на матеріалі яскравих і різноманітних спогадів, серед яких – також далекий Житомир: родина Ната, вулиці і знайомі городяни, зелений парк і тихо-плинний Тетерів. Немов птахи, полетіли на далеку батьківщину листи до сестри Зіни, друзів, просто знайомих.

«Емігрантське життя нарешті пожмакало мене і притисло дух мій до землі. Ні, не жити мені в Європах!..» – писав він сестрі.

«Чим далі я відходжу в часі від батьківщини, тим болючіше про неї сумую і тим частіше глибше люблю...» – лист до Іллі Юхимовича Репіна.

І знову лист до сестри Зінаїди Іванівни з Парижа: *«Я б віддав зараз усі ті години, дні і роки, які зосталося мені прожити, і всю мою посмертну пам'ять, трясця її мамі, за насолоду хоч декілька хвилин послухати колишню, невимушену мову язичниці Марії, дружини лісника на Троїцькому кордоні»*. Письменник повернувся таки в Росію у 1937 році, але наступного року

обірвалося його життя.

Житомирянам слід гордитись, що стежки у велику літературу для О. І. Купріна починались із нашого міста.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Куприн А. И. Собрание сочинений: В 9 т. – М.: Художественная литература, 1964 – 1974.
2. Куприна-Иорданская М. К. Годы молодости. Изд. 2-е. – М., 1972.
3. Куприна Ксения. Куприн – мой отец. Изд. 2-е. – М., 1979.
4. Костриця М. Ю., Мокрицький Г. П. У просторі і часі: Видатні постаті Житомирщини. – Житомир: Журфонд, 1995.

ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ

1. Чим молодого О. Купріна привабив поліський край?
2. Які перші оповідання опублікував О. Купрін у газеті «Волинь»?
3. Хто з літературних героїв житомирських оповідань та нарисів О. Купріна вам найбільше запам'ятався?
4. Зробіть ілюстрацію до поліської повісті О. Купріна «Олеся».
5. Пригадайте адреси будинків, де мешкав Купрін у Житомирі.
6. Що вам відомо про житомирянина С. Г. Ната та його родину?
7. Який ваш улюблений твір письменника і чому?
8. Яка подальша доля письменника? Про що він писав у роки еміграції?